

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Шниррової Анастасії Євгенівни

«Концерт для гітари у творчості британських композиторів другої половини XX століття: жанрово-стильовий вимір»

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»,

галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження **Анастасії Євгенівни Шниррової** присвячене актуальній і водночас недостатньо розробленій у вітчизняному музикознавстві проблемі – осмисленню жанрово-стильової специфіки концертів для гітари з оркестром британських композиторів другої половини XX століття. Вибір теми зумовлений не лише очевидною науковою перспективністю дослідження британської академічної музики означеного періоду, яка досі залишається недостатньо представленою в українському музикознавчому дискурсі, а й необхідністю розширення уявлень про історичні шляхи становлення та трансформації гітарного концерту як самостійного жанрового явища.

Особливу актуальність роботі надає звернення до творчості Малькольма Арнольда, Леннокса Берклі та Річарда Родні Беннетта – композиторів, чий твори для гітари тривалий час перебували на периферії дослідницької та виконавської уваги, попри їхню вагомую роль у формуванні професійного репертуару для класичної гітари другої половини XX століття. У цьому контексті важливим є також розгляд творчості Реджинальда Сміта Бріндла та Малькольма Арнольда, зокрема їхніх творів малої форми, що дозволяє авторці простежити передумови формування нового звукового образу гітари та нових стратегій композиторського мислення.

Дисертанткою переконливо обґрунтовано необхідність дослідження британського гітарного репертуару крізь призму взаємодії кількох чинників: історичної еволюції інструмента, становлення академічної гітарної традиції, специфіки національного композиторського мислення, творчої співпраці композиторів і виконавців, а також процесів трансформації жанрового інваріанта концерту. Особливої уваги заслуговує акцент на ролі видатного британського гітариста Джуліана Бріма, діяльність якого розглядається як один із визначальних чинників активізації композиторської творчості у сфері академічної гітарної музики.

Заслуговує позитивної оцінки структура дисертації, що демонструє послідовну логіку розгортання наукової думки авторки. Дослідження складається зі Вступу, трьох основних розділів, Висновків, Списку використаних джерел та Додатків. Загальна композиція роботи вибудована за

принципом поступового переходу від теоретико-історичного осмислення феномена гітарного концерту до розгляду британської гітарної традиції ХХ століття і, зрештою, до детального аналітичного дослідження концертів конкретних композиторів. Така структура є цілком виправданою, оскільки забезпечує необхідний історичний і теоретичний контекст для розуміння специфіки основного аналітичного матеріалу.

Перший розділ – **«Концерт для класичної гітари з оркестром: теорія, історія, практика»** – виконує фундаментальну функцію у структурі дисертації. Його значущість визначається прагненням авторки розглянути гітарний концерт не як периферійне відгалуження історії інструментального концерту, а як самодостатній жанровий феномен із власною логікою становлення та розвитку. Простежуючи еволюцію гітарного репертуару від творів для лютні та ранніх різновидів гітари до концертних композицій ХХ століття, дисертантка прагне виявити ті історико-стильові моделі, які визначали процес формування жанру та згодом зазнали трансформації під впливом нових художніх і композиторських стратегій.

Цінним видається положення про те, що історія гітарного концерту не може бути зведена до прямої аналогії з історією фортепіанного чи скрипкового концерту. Авторка аргументує автономність шляхів його розвитку, пов'язуючи їх із постійною еволюцією самого інструмента, змінами його технічних можливостей, виконавської практики та звукового образу. Такий підхід дозволяє побачити жанр у динаміці його становлення та виявити взаємозалежність між органологічними, виконавськими й композиторськими чинниками.

Другий розділ – **«Становлення та розвиток гітарної музики у Великій Британії у ХХ столітті»** – логічно продовжує історико-теоретичну лінію дослідження. У ньому реконструюється процес формування британської гітарної школи, визначається роль Джуліана Бріма, окреслюються творчі профілі Реджинальда Сміта Бріндла, Малькольма Арнольда, Леннокса Берклі та Річарда Родні Беннетта. Особливо продуктивним є звернення до двох творів малої форми – «El Polifemo de Oro» Р. Сміта Бріндла та «Серенади для гітари та струнного оркестру» М. Арнольда. Їх зіставлення дозволяє авторці виявити принципово різні напрями розвитку британської гітарної музики: від додекафонного експерименту до оновленої, але генетично пов'язаної з класико-романтичною традицією моделі взаємодії соліста й оркестру.

Саме тут, на нашу думку, особливо виразно виявляється одна з найбільш переконливих концептуальних ліній дисертації – трактування британської гітарної музики як простору співіснування різних художніх стратегій. Авторка переконливо демонструє, що розвиток цього напрямку не відбувався за єдиною модерністською чи традиціоналістською моделлю. Навпаки, він характеризується широкою амплітудою стильових пошуків, у межах якої

співіснують неокласичні тенденції, англійський фольклоризм, джазові елементи, модерні композиторські техніки, а також індивідуалізовані принципи оркестрового та тембрового мислення.

«Центром тяжіння» дисертації безумовно виступає третій розділ – **«Концерти для гітари з оркестром британських композиторів у контексті творчих пошуків другої половини XX століття»**. Саме тут реалізується головний аналітичний потенціал роботи та найбільш повно розкривається авторська концепція трансформації жанру гітарного концерту. Послідовний розгляд творів Малькольма Арнольда, Леннокса Берклі та Річарда Родні Беннетта дає можливість простежити своєрідну траєкторію оновлення жанрового інваріанта – від збереження й переосмислення традиційної моделі до її суттєвої структурної та семантичної трансформації.

Особливо переконливим є аналіз Концерту для гітари з оркестром Малькольма Арнольда, в якому дисертантка виявляє органічне поєднання різнорідних стильових кодів. У роботі слушно акцентовано на синтезі барокової концертності, романтичної моделі жанру, неокласичних принципів мислення, англійської фольклорної інтонаційності та джазових елементів. Цікавою видається також інтерпретація принципу *concertato*, який у творі реалізується не стільки через драматичне протистояння соліста й оркестру, скільки через їхню взаємодію та своєрідне колективне музикування. Такий підхід дозволяє по-новому поглянути на функціональну роль соліста й оркестру в сучасній концертній моделі.

Не менш продуктивним є розгляд Концерту Леннокса Берклі крізь призму взаємодії англійської та французької музичних традицій. Авторка переконливо пов'язує національну своєрідність твору з медитативністю образного світу, філософською лірикою та неокласичним типом мислення, водночас простежуючи імпресіоністичні риси оркестрової прозорості, значущість тембрової організації та розширеної тональності. Особливої уваги заслуговує спостереження щодо функціонального статусу гітари, яка нерідко інтегрується в оркестрову тканину та перестає бути постійно домінуючим солюючим голосом.

Найбільш радикальний етап трансформації жанру пов'язується авторкою з Концертом для гітари та ансамблю Річарда Родні Беннетта. У цьому випадку традиційна тонально-формотворча модель концерту зазнає принципового переосмислення. Композиція постає як безперервний музичний потік, організований через контрасти тембру, фактури, ритму й темпу, а гітара функціонує не стільки як відокремлений сольний голос, скільки як рівноправний учасник ансамблевого цілого. У цьому контексті особливо переконливо простежується основна концептуальна лінія дисертації – оновлення жанрового інваріанта через поступове зміщення акценту від традиційної моделі «соліст – оркестр» до складніших форм їхньої взаємодії.

Таким чином, аналітична частина дисертації дозволяє авторці вибудувати своєрідну типологію композиторських стратегій у межах британського гітарного концерту другої половини ХХ століття. У М. Арнольда жанрова традиція оновлюється через синтез стилів минулого й сучасності; у Л. Берклі – через взаємодію англійської та французької художніх традицій і переосмислення співвідношення солюючого та ансамблевого начал; у Р. Родні Беннетта – через радикальне відхилення від усталеної жанрової моделі та інтеграцію гітари в рівноправний ансамблевий простір. Саме така послідовність дозволяє побачити не окремі ізольовані явища, а цілісний процес трансформації жанру.

Окремо слід відзначити масштаб здійсненої авторкою джерелознавчої та аналітичної роботи. Теоретична база дослідження охоплює праці, присвячені проблемам жанру, стилю, історії гітарного мистецтва, генезису гітарного концерту, британської музики ХХ століття, творчості досліджуваних композиторів, а також питанням тембру, фактури та оркестрового стилю. Аналітичний матеріал включає партитури та відеозаписи творів, що безпосередньо досліджуються.

Наукова новизна дисертації визначається систематизацією відомостей про розвиток гітарного концерту в британській музиці ХХ століття, введенням до українського музикознавчого обігу концертів М. Арнольда, Л. Берклі та Р. Родні Беннетта, а також поглибленням уявлень про еволюцію жанру гітарного концерту та його аналітичне осмислення. Показовим є також звернення до «*El Polifemo de Oro*» Р. Сміта Бріндла та «Серенади для гітари та струнних» М. Арнольда як до важливих етапів формування британської гітарної традиції.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів у навчальних курсах історії світової музики, аналізу музичних форм, історії та теорії інструменталізму, виконавського мистецтва, а також у спеціальному класі гітари та оркестровому класі. Не менш важливою видається перспектива популяризації досліджуваного репертуару серед українських виконавців, що може сприяти розширенню сучасної концертної практики та введенню маловідомих творів британських композиторів до репертуарного обігу.

Серед безперечних переваг дисертації відзначимо чіткість її композиційної побудови, послідовність реалізації поставлених завдань, широкий хронологічний і стильовий контекст, ґрунтовність аналітичної роботи та прагнення авторки розглядати гітарний концерт як складну систему взаємодії жанрових, стильових, композиційно-драматургічних, тембрових та виконавських чинників.

Водночас, віддаючи належне науковим здобуткам дисертантки, вважаємо за можливе висловити декілька міркувань дискусійного характеру. По-перше, заявлена в роботі теза про автономний статус гітарного концерту

як окремого феномена жанрової системи є цікавою та перспективною. Водночас залишаються відкритим питання, наскільки автономність гітарного концерту визначається саме специфікою історичної еволюції гітари, а наскільки – загальними закономірностями розвитку інструментального концерту ХХ століття. По-друге, у дисертації переконливо простежено значення творчої співпраці композиторів і виконавців, передусім ролі Джуліана Бріма у формуванні британського гітарного репертуару. У зв'язку з цим виникає питання про межі виконавського чинника у формуванні авторської композиторської стратегії: чи можемо ми розглядати Бріма не лише як ініціатора створення нових творів і консультанта з питань специфіки інструмента, а як своєрідного співтворця жанрової моделі британського гітарного концерту? Втім, ці питання, далеко виходять за межі означеної проблематики і скоріше можуть розглядатися в перспективі подальших досліджень. Слід зауважити, що, на нашу думку, в дослідженні бракує фокусу аналізу британського гітарного репертуару саме в аспекті традиції ХХ століття. Так, в «*Polifereмо del Oro*» можна прослідкувати спадкоємність із одним з найбільш наслідуваним зразком авангарду другої хвилі – «Молотком без майстра» П. Булеза, а в окремих із розглянутих зразків британського гітарного концерту віднайти риси, які будуть увиразнені в пізніше написаних гітарних концертах Л. Брауера. Це дозволило б рельєфно продемонструвати ту роль, яку виконала саме британська гітарна музика і британський концерт в їх загальному розвитку в музичній культурі ХХ століття і розкрити його вплив на формування новітнього репертуару у ХХІ.

Серед питань до безпосередньої *дискусії* на захисті, рецензентом пропонується винести наступні:

1. Визначаючи жанрово-стильову природу обраних зразків концертів британських композиторів ХХ століття, Ви неодноразово вказуєте на спадкоємність із класицистичним та романтичним типами концерту, рисами барокового письма, а також на стійку опору на традицію «в умовах новітнього типу музичного висловлювання», що розглядається Вами як прояв «англійського» (с. 193). Водночас виникає питання: **наскільки шлях британського гітарного концерту другої половини ХХ століття був зумовлений саме національною традицією, а наскільки він розвивався в руслі загальносвітових тенденцій жанру цього періоду? Чи можна, зокрема, прокреслити типологічні паралелі між досліджуваними Вами творами та моделями гітарного концерту, репрезентованими у творчості Л. Брауера, на важливій ролі якого Ви наголошуєте у першому розділі дисертації?**
2. Розглядаючи драматургію обраних зразків концертів, Ви наголошуєте на переважній відсутності конфліктності як на рівні

зіставлення тематичного матеріалу, так і у взаємодії гітарної партії з оркестром. У зв'язку з цим виникає питання: **чи можна розглядати таку неконфліктну модель драматургії як специфічну рису саме британського гітарного концерту, що відображає особливості національного композиторського мислення, чи, можливо, вона зумовлена специфікою самого жанру концерту для гітари з оркестром і його історичним розвитком?**

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертаційне дослідження Шнирьової Анастасії Євгенівни **«Концерт для гітари у творчості британських композиторів другої половини ХХ століття: жанрово-стильовий вимір»** являє собою завершену, самостійну й оригінальну наукову працю, присвячену актуальній проблемі сучасного музикознавства. Робота вирізняється чіткою концептуальною спрямованістю, ґрунтовною джерельною базою, послідовністю аналітичного викладу та переконливістю сформульованих положень і висновків. Дисертація має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а її результати сприяють розширенню українського музикознавчого дискурсу у сфері дослідження британської академічної музики та гітарного мистецтва. *Наукові публікації* за темою дисертації у повному обсязі відтворюють основні положення роботи і, поряд із текстом роботи, *не мають порушень академічної доброчесності*. Дослідження відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Шнирьова Анастасія Євгенівна – заслуговує на присудження наукового ступеня «доктор філософії» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри історії української
та зарубіжної музики ХНУМ
імені І. П. Котляревського

Ващенко О. В.